

Victor Papilian și romanul realist

Drd. BĂRBIERU (CIOCHINĂ) Ingrid Cezarina-Elena
Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu

***Abstract:** The novelist Victor Papilian creates, from a typological point of view, a totally social anchored prose, designed around an extensive, fresco type realism, in which the focus is placed upon displaying the most varied media, upon the identification of the abyssal cases. Usually the novels are marked by a certain rhetoric voice, which is specific to scientific demonstrations, due to which the literary value of the works has been questioned by literary criticism. The present paper aims to present the fresco novel by means of a case study. The "In the Faith of the Seven Candlesticks" novel will be analyzed during this paper. The work aims to display the elements related to the realistic novel's Romanesque architecture, as well as to identify the novelty elements applied by the scientist man, Victor Papilian, to such a type of prose.*

***Key words:** social fresco, realism, Romanesque architecture, Victor Papilian*

Proza practică de Victor Papilian se înscrie din punct de vedere tematic în dinamica experimentelor literare interbelice. Specific omului de știință, în speță anatomistului Victor Papilian, experimentul este fundamentul pe care se va clădi proza acestuia. Total ancorată în social, construindu-se în jurul unui realism amplu, de tip frescă, în care accentul este plasat pe zugrăvirea mediilor cât mai variate și pe identificarea cazurilor abisale, proza lui Papilian se îmbogățește de realism. Balzacianism, analiză psihologică, puseuri naturaliste, toate aceste elemente converg către construirea unei ample bogății tematice. De multe ori romanele sunt marcate de un retorism specific demonstrațiilor de tip științific, datorită căruia valoarea literară a operelor a fost pusă la îndoială de critica literară. Lucrarea de față își propune să prezinte romanul de tip frescă socială printr-un studiu de caz aplicat romanului „În credința celor șapte sfeșnice”. Demersul va viza prezentarea elementelor ce țin de arhitectura romanescă specifică romanului de tip realist, precum și identificarea elementelor de noutate pe care le aplică medicul Victor Papilian unui astfel de tip de proză. Pentru a ilustra specificul literaturii interbelice, dar și pentru a fixa câteva coordonate asupra pătrunderii realismului și naturalismului în epocă, aducem următoarele clarificări:

Spațiul cultural românesc al secolului al XIX – lea a fost la fel de zbuciumat și ostil, întocmai precum contextul artistic european. Aceasta s-a

datorat îndeosebi numeroaselor tendințe și inovații adoptate odată cu dezvoltarea rapidă a tehnologiei și a urbanizării. Chiar dacă literaturii române i-au lipsit secole întregi de dezvoltare și armonizare cu tendințele europene, secolul al XIX – lea a însemnat și pentru literatura română, o perioadă de uriașă schimbare și adaptare la modelele impuse deja în Europa. Literatura românească a cunoscut o deschidere uluitoare către Occident și, odată cu aceasta, numeroasele împrumuturi ale noțiunilor deja consacrate la nivel european, și-au croit rapid drum spre scena culturală românească. Este vremea manifestelor publice, presa jucând un rol din ce în ce mai important pe scena politică și, implicit, pe scena socială și culturală, alături de educarea maselor ce devine o provocare din ce în ce mai importantă.

Prin contribuția Junimii, cultura, dar mai ales literatura românească de la jumătatea secolului al XIX –lea, suferă transformări majore. Evenimentul cel mai important al vieții literare românești, pentru care Titu Maiorescu militase aproape întreaga viață, este reprezentat de trecerea la scrierea fonetică (1904). Prin încercările sale nenumărate de a îmbunătăți și simplifica limba, Maiorescu impune și un model literar, axat atât pe repere clasice, cât și romantice și realiste.

Datorită faptului că spațiul literar românesc era caracterizat atât de clasicism (impus și cultivat mai ales de către junimiști), dar mai ales de romantism, care își atinge apogeul prin Eminescu, abia la sfârșitul secolului al XIX – lea, realismul, abia pătruns în literatură, este singurul care se aliniază pentru a impune modernitatea europeană. Însuși Maiorescu pledează pentru un roman realist, împletit desigur de surprinderea „specificului național”, dar care să aibă în centru, un erou, un personaj tip, care să poată reprezenta o întreagă clasă socială. Cu siguranță, nici romanul nu era un gen bine încheiat în literatura română, iar încercările ulterioare s-au dovedit nereușite, tocmai datorită masivelor traduceri și împrumuturilor nejustificate.

Pe acest fundal incert, pătrunde alături de realism și naturalismul, dovedind accente destul de puternice la unii dintre scriitorii români precum Delavrancea, Caragiale sau Macedonski. Putem afirma cu certitudine încă de la început, faptul că în literatura română nu a existat un curent naturalist propriu-zis, ci doar anumite manifestări ale acestuia. Naturalismul pătrunde în literatura română, într-un moment în care nici realismul nu era complet asimilat. Astfel, naturalismul s-a pliat la noi, ca o „prelungire” a elementului realist, ca o înjghebare a acestuia. Practic, elementele naturaliste pătrunse, au asimilat complet realismul. Desigur că la noi în literatură, naturalismul nu s-a împletit numai cu realismul, dar mai ales cu romantismul, cu care, deși polemiza enorm, s-a împletit într-un specific literar foarte original. Deși naturalismul a fost receptat, după cum am amintit anterior, drept un opus total al romantismului, căruia îi neagă toate elementele, în literatura română, nuanța romantică a scrierilor naturaliste a oferit vitalitate operelor.

Unul dintre aspectele menționate și anterior, constă în această „criză” a romanului caracteristic secolului al XIX –lea pe plan european și începutului de secol XX în literatura românească. Declinul acestei uriașe specii literare, va fi pus totdeauna pe seama epuizării marilor teme ale literaturii, însuși Ortega y Gasset enunțând această idee în 1925, într-unul dintre studiile sale, *Ideii despre roman*. Deși s-a afirmat încă de la început, că specia de bază a literaturii române este nuvela, iar factorul social este preponderent cultivat la noi, naturalismul vine să schimbe lucrurile în acest sens. Al. Xenopol enunță punctul de vedere enunțat anterior de către criticii literari europeni, și anume acest declin al romanului se datorează naturalismului, care aduce în prim-plan personaje din păturile inferioare, lipsite de orice fel de adâncime literară. Dar, după cum am afirmat, naturalismul produce mutația scriitorilor spre genul epic, tocmai datorită faptului că romanul începea să prindă contur și pe teritoriul nostru literar. Atrăși de noile doctrine literare propuse de Zola, mulți dintre scriitorii români, renunță la poezie și nuvelă, pentru a se dedica romanului, și pentru a contribui semnificativ, la trasarea liniilor celui mai important gen literar.

În ceea ce privește doctrina realismului, Rodica Ștefan, menționează : „Realismul în genere este perceput ca o atitudine fundamentală a scriitorului în raport cu realitatea obiectivă, cu universul exterior”[...] realismul rămâne termenul de referință absolut, etalonul ideal la care se raportează fiecare nouă epocă și în numele căruia se delimitează de cele precedente.”¹⁰⁰

Zoe Dumitrescu-Bușulenga, aduce în discuție toate specificitățile epocii în care s-a manifestat realismul, toate puse sub semnul acestui mare curent literar. Ne vom opri doar la aspectele fundamentale, ce privesc realismul secolului al XIX – lea, împletit de naturalism și de preponderența scientismului: „*Realistul secolului al XIX- lea duce mai departe observația și reflecția morală atât de adâncită asupra omului universal de către clasicii secolelor anterioare. [...] În felul acesta, se aplică în cercetarea individului și a societății modalitățile științei.*”¹⁰¹ Zoe Dumitrescu-Bușulenga arată, în fragmentul mai sus citat, faptul că realistul este cel care își construiește atât de amănunțit opera, încât simplul concept de *mimesis*, de la care a pornit întreg curentul realist, se valorifică într-atât, încât ajunge să se dezvolte depășind simpla analiză psihologică, atingând cotele cele mai înalte ale observației și minuțiozității descrierii. Autoarea merge și mai departe în cercetarea sa, preferând să nu încadreze nici operele, nici scriitorii și nici epocile în curente literare propriu-zise. Fiind de acord cu faptul că fiecare epocă în parte are unicitățile sale în materie de

---

¹⁰⁰ Rodica Ștefan, *Naturalism românesc*, Editura Niculescu, București, 2005, pp. 21-22.

¹⁰¹Zoe Dumitrescu-Bușulenga, *Valori și echivalențe umanistice. Excurs critic și comparatist*, Editura Eminescu, București, 1973, p. 78

mentalități, factori sociali, istorici și politici, consideră totuși realismul, ca fiind unul dintre cele mai cuprinzătoare și răspândite curente literare.

Concluzia pe care o subliniază Zoe Dumitrescu-Bușulenga este aceea că :
„*Au urmat realismului acesta clasic, nenumărate variante de realism pînă în zilele noastre, dar nici viziunea, nici tipurile de mimesis, nici procedeele nu s-au schimbat fundamental. În unele împrejurări speciale s-a schimbat chiar lumea, dar oglindirea ei se face în același fel, cu aceleași mijloace, îmbogățite, schimbate între ele, accentuate altfel.*”¹⁰²

Romanul realist ca frescă socială prezintă o viziune amplă asupra societății în toată diversitatea mediilor care o alcătuiesc. Ilustrarea tuturor păturilor sociale implică un efort științific și artistic atent, precum și un ochi ager care să surprindă și să prezinte în mod concis caracteristicile cele mai relevante. Acesta este modul în care se prezintă și romanul lui Papilian, bogată frescă socială, în care realismul, romantismul și naturalismul se întrepătrund dând naștere unei viziuni artistice unice. Opera este alcătuită din două volume ce cuprind împreună șapte părți, cu un număr inegal de capitole. Romanul, *În credința celor șapte sfeșnice*, a fost considerat „o replică românească la *Demonii* lui Dostoievski.”¹⁰³ „Amplă frescă a vieții Transilvaniei în anii imediat următori primului război mondial, romanul *În credința...* e în același timp o sinuoasă istorie a avatarurilor unui suflet în care misticismul exaltat și setea de autoafirmare fac un tot inseparabil și o radioscopie minuțioasă a climatului moral în care se consumă febrila activitate a unei secte religioase.”¹⁰⁴ Liderul sectei este Maxim Muscă, personaj dostoievskian puternic individualizat de misticism, sete de putere și de autoafirmare.

Ceea ce se remarcă încă din primele rânduri ale romanului este poeticitatea limbajului care însoțește fiecare replică, descriere sau monolog: „Ochii șefului tăiau întunericul, sfârâind, ca două rotile strălucitoare, de oțel. Bietul jandarm zadarnic se lupta pentru o ținută ostășească. Răzbit de puteri, trupul său ca de gumă, începu să se strângă, în timp ce picioarele slăbite, svâcneau din genunchi, gata să-l sloboadă la pământ.”¹⁰⁵ Descrierile extrem de precise și verosimile sunt încărcate de poeticitate și retorism, însăși replicile personajelor încadrându-se acestui stil: „- Iubite frate...și glasul îi era de tot blând, eu ți-oiu răspunde...Adevăr că stă scris: „Să trăim frumos, ca în timpul zilei, nu în chefuri

---

¹⁰² *Ibidem*, p. 79

¹⁰³ Dicționar de literatură română – Scriitori, reviste, curente, coord. Dm. Păcurariu, București, Editura Univers, 1979, p. 289.

¹⁰⁴ *Ibidem*

¹⁰⁵ Victor Papilian, *În credința celor șapte sfeșnice*, Cluj, Tipografia Transilvania, 1933, p. 11

și beții”...Și noi care ne ținem de poporul Domnului, știm: „că ce seamănă omul, aceea va și secera. [...]”¹⁰⁶. Poeticitatea stilului se remarcă însă în mod deosebit în realizarea portretului fizic și moral, descrierea devenind profund lirică: „Nevasta cârciumarului era o femeie mică și plâpândă, cu fața buhavă, pe care pielea atârna lăbărțat. Șuvițe năclăioase de păr cărunț îi curgeau pe laturile capului, ca niște legături de rafie, dintr-un conciu mic și murdar. Se purta murdară, spre deosebire de servitoarea, tânără, frumoasă și curat îmbrăcată. Se vedea numai decît femeia oropsită, tratată mai rău decît slugile.”¹⁰⁷ Ilustrarea tuturor păturilor sociale se realizează în paralel: pe de o parte păturile inferioare (lumea abjecțiilor, a imoralității), iar pe de altă parte a păturilor superioare (lumea burgheză, cu morală aparentă). „În credința celor șapte sfeșnice (I-II, 1933) socotit cel mai important roman al lui P., înfățișează antagonismele sociale, politice, naționale și confesionale manifestate în Transilvania după Unire, dar aspectul de frescă este subordonat unei probleme psihologice privind criza religioasă declanșată într-o conștiință primară. Pe urmele lui Liviu Rebreanu, romancierul creionează cu trăsături sigure un portret de grup al sectei milenariste, în cadrul căreia evidențiază figura lui Maxim Muscă, șeful mișcării. Personaj dostoevskian, acesta oscilează între abjecție și candoare, micime sufletească și extaz, prăbușire și înălțare morală, impunându-și cu forța personalitatea.”¹⁰⁸

Balzacianismul se remarcă îndeosebi în prezentarea mediului social, prin descrierile ample de tip tablou și prin abundența detaliilor, a căror acuitate și poeticitate imprimă prozei un puternic caracter de verosimilitate. Atât descrierile exterioare, ce corespund planului natural, cât și cele interioare, ce corespund încăperilor redau în plan simbolic profilurile personajelor. „Aci, îi plăcea, în puținele clipe de răgaz, mai ales noaptea, să-și depene privirea. Un plop, înnodat frunză cu frunză în puf de polei sur, părea un caier gata de depănat. Lângă mal, doi pomi gemeni se priveau ca într-o oglindă. Mai încolo, pe patul de prundiș sclipitor, agățat de brațele luncii, unduia în voie Arieșul, ca o broboadă de argint într-un hamac de mătase. Și vuietul aspru al râului suna altcum, la hotarul dintre lumină și întuneric, se destrăma parcă un joc de pietricele. Cerul era presărat de țândări luminoase și un măciniș de pulbere albă cădea în grădină, ca-n gura unui sac. Elementele firii, ca sub puterea unui talisman magic, se arătau vrăjite. Lebdă, chiciură, argint și cânt de flaut...”¹⁰⁹ Această viziune romantică asupra cadrului natural, plasată în deplină concordanță cu trăirile lui Maxim, se realizează sub auspiciile dualismului dostoevskian lumină / întuneric. La fel ca

---

¹⁰⁶ Ibid., pp. 13-14.

¹⁰⁷ Victor Papilian, op.cit., p. 13.

¹⁰⁸ Dicționarul General al Literaturii Române, București, Editura Unives Enciclopedic, 2006, p. 77.

¹⁰⁹ Victor Papilian, op.cit., p. 16.

noaptea, sufletul lui Maxim era luminat doar de acele „țândări luminoase”, ambiția, dorința de putere și fanatismul credinței pe care o propovăduiește. Se remarcă aici o viziune cosmogonică asupra alcătuirii macrocosmosului, reflectată în microcosmos, și anume aceea a alcătuirii universului sub forma unei continue „depănări” a caierului. Maxim se refugiază în toposul sacru descris mai sus pentru a-și „depăna privirea”. Este vorba de al șaselea simț, de capacitatea de a previziona, dar și de aceea de a rememora. Viziunile viitoare se depănă alături de amintiri într-o ciclicitate primordială și atemporală.

În ceea ce privește descrierile interioarelor, balzacianismul se fructifică prin tehnica detaliului semnificativ, imaginile vizuale primează reușind să construiască un adevărat câmp al percepției reale și imaginare. „Încăperea era foarte mare, de mare ce era, părea goală. Patul, cele două dulapuri și polițele cu rafturi stau împinse în fund, lângă zid. Deasupra patului, două portrete prinse în cadre aurite. În primul, bustul unui bătrân, foarte blajin la înfățișare, cu toată figura-i aspru aranțată, americănește – mustăți rase și barbă de marinar, în vizieră – cu ochii însă mari, în curgere nesecată de lumină și fruntea arcuită, parcă sub presiunea unei continue gândiri. O placardă indica: Pastorul Russel, descoperitorul tainei celei mari. Al doilea portret era numai forță și hotărâre. Un palat în stil modern, din colțuri și linii drepte, cu balcoane multe și terasă în loc de coperiș, având într-un colț, printr-un procedeu trucat, fotografia unui bărbat, Judele Rutherford – după indicația placardei – iar clădirea, palatul pentru încuadrarea profeților, la înviere. Tânăr, ras complet, cu figura ovală, trăsături drepte și ochii puțin încruciș, Rutherford căta provocator, cu o mână în buzunar, cealaltă strânsă pumn, gata de gâlceavă. Sub cele două portrete, în chenar de sârmă arămie, atârna fotografia lui Maxim militar.”¹¹⁰ Cele trei portrete prezentate, așezate deasupra mesei de lucru a lui Maxim, reprezintă un alt spațiu intim al personajului, spațiul său de studiu și de regăsire. Cele trei portrete domină încăperea, așa cum domină și viața personajului, impunându-se prin următoarele trei trăsături: profeția geniului (primul portret), revoluționarismul (al doilea portret) și setea de luptă și putere (al treilea portret).

Balzacianismul, construit împrejurul câmpului semantic al privirii, al viziunii și previziunii mistice, este, la Papilian, o îmbinare de influențe clasice, romantice, realiste și naturaliste. Fresca socială este reprezentată dintr-o diversitate confesională prezentă în orașelul ardelean Ghirișu Turdei. Secta milenaristă condusă de Maxim Muscă își găsește treptat teren propice de manifestare între diferitele confesiuni creștine precum ortodoxă, greco-catolică, romano-catolică sau reformată. Fresca se construiește prin ilustrarea specificului tuturor acestor confesiuni și prezentarea unor episoade semnificative ale manifestărilor acestora. Deși accentul în roman este plasat asupra personajului

---

¹¹⁰ Victor Papilian, op.cit., pp. 17-18.

principal, dostoevskianul Maxim, perspectiva amplă și verosimilă asupra acestor pături confesionale oferă o pondere mare a autenticității și validării personajului, ca personaj complet și rotund, puternic individualizat și verosimil.

În concluzie, romanul „în care problema credinței în Dumnezeu e abordată în funcție de marea diversitate de forme și înfățișări pe care o poate lua aceasta într-un mic orașel din Ardeal, Ghirișu Turdei, unde pot fi întâlnite mai toate tipurile de organizare creștină din Ardeal, începând cu cele două biserici ale românilor, ortodoxă, (reprezentată de protopopul Prăgoi) și greco-catolică, la cele ale maghiarilor, cea romano-catolică (reprezentată de reverendul Brany) și reformată (reprezentată de Horvath), dar și a noilor orientări spiritualiste, cum ar fi milenarismul fraților Bălăceanu. E un mozaic de confesiuni, de dogme și precepte care se confruntă și se definesc și printr-o politică socială specifică, fapt care transformă scrierea în chestiune într-un „mare roman confesional.” În special predicatorului milenist Maxim Muscă, foarte avizat în citirea și interpretarea Bibliei, i se acordă un spațiu supradimensionat în economia cărții, în așa fel încât excesele și devierile religiei sale puse față în față cu politica statusului catolic să poată fi judecată în adevărata lor înfățișare, dincolo de „delirul mistic” al personajelor și de patimile omenești puse în joc.”¹¹¹

---

¹¹¹ Mircea Popa, *Prefață – Victor Papilian scriitorul religios*, în Victor Papilian, *Legendă și hrisov – scrieri religioase*, Editura Reîntregirea, Alba-Iulia, 2007, pp. 16-17

Bibliografie

- *** *Dicționarul General al Literaturii Române*, București, Editura Unives Enciclopedic, 2006;
- Păcurariu, Dm. (coord.), *Dicționar de literatură română – Scriitori, reviste, curente*, București, Editura Univers, 1979;
- Zaciu, Mircea (coord.); Papahagi, Marian; Sasu, Aurel, *Dicționarul scriitorilor români*, vol. M-Q, București, Editura Albatros, 2002.
- Călinescu, G., *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Ediție și prefață de Al. Piru, București, Editura Minerva, 1982;
- Dragomirescu, Gh., M., *Mică enciclopedie a figurilor de stil*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1975;
- Dumitrescu-Buşulenga, Zoe, *Valori și echivalențe umanistice. Excurs critic și comparatist*, Editura Eminescu, București, 1973;
- Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române*, Pitești, Editura Paralela 45, 2008;
- Negoîtescu, I., *Istoria literaturii române*, Vol. I., București, Editura Minerva, 1991;
- Papilian, Victor, *Legendă și hrisov – scrieri religioase*, Editura Reîntregirea, Alba-Iulia, 2007;
- Papilian, Victor, *În credința celor șapte sfeșnice*, Cluj, Tipografia Transilvania, 1933;
- Popa, Mircea, *Victor Papilian. Eseu monografic*, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2008;
- Ștefan, Rodica, *Naturalism românesc*, Editura Niculescu, București, 2005, pp. 21-22;
- Zalis, Henri, *Naturalismul în literatura română. Contribuții bibliografice*, București, Biblioteca Centrală Universitară, 1971.